

УДК 81'25:821=112.2(477.8)"1848/1918"

**НІМЕЦЬКОМОВНА ЛІТЕРАТУРА ГАЛИЧИНИ (1848–1918)
КРИЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ УНІВЕРСАЛІЙ:
ДОПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ**

Олена Пилипчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
olenkaersten333@ukr.net*

Здійснено огляд класичних перекладознавчих теорій, обґрунтовано важливість лінгвокультурологічного підходу в перекладознавстві, визначено та проаналізовано культурні відмінності між народами Галичини кінця XIX – початку XX ст., відображені в німецькомовній літературі цього періоду, здійснено доперекладознавчий аналіз художніх прозових текстів німецькомовних письменників Галичини (1948–1918). Кожен художній твір містить культурно марковану лексику, при перекладі таких текстів перекладач обирає між стратегіями відчуження та одомашнення, результат перекладу залежить від розуміння перекладачем задуму автора.

Ключові слова: лінгвокультурологічний підхід, культура, культурні універсалії, культурно маркована лексика, виміри культури, література Галичини.

Новою перспективою для перекладознавства є лінгвокультурологічний напрям досліджень, зумовлений динамічним розвитком міжкультурної комунікації. Що більш віддалені культури, то більше труднощів постає перед перекладачем при відтворенні різних культурних концептів. З такого погляду ключовим питанням для перекладознавства стає переклад культур, який передбачає культурно специфічне заглиблення у способи мислення, поведінки, картини світу чужих народів.

Актуальність пропонованого дослідження полягає у загальній тенденції до залучення у сучасному перекладознавстві лінгвокультурологічних теорій, для з'ясування впливу культури на мову та відтворенні такого впливу в перекладі. *Мета* цієї наукової розвідки – здійснити короткий огляд класичних перекладознавчих теорій та обґрунтувати важливість лінгвокультурологічного підходу в перекладознавстві, визначити культурні відмінності між народами Галичини кінця XIX – початку XX ст., відображені в німецькомовній літературі цього періоду, провести на основі схеми культурних вимірів Г. Гофште де доперекладознавчий аналіз художніх текстів. *Об'єктом* дослідження є культурно-марковані одиниці художнього тексту, *предметом* – мовні і позамовні способи культурного маркування текстових одиниць. *Матеріалом* дослідження слугують тексти німецькомовних авторів Галичини австро-угорського періоду (1848–1918) та їхні переклади українською мовою.

Сучасні теорії перекладу керуються трьома основними поглядами: на текст, на перекладача і на результат перекладу. До першого типу належать лінгвістичні теорії, де цен-

тральним питанням є розгляд проблеми еквівалентності та адекватності перекладу, аналіз перекладацьких трансформацій. Лінгвістичні теорії перекладу поділяються на загальну, часткові та спеціальні перекладацькі теорії, які не враховують екстралінгвістичних факторів (ситуацію, соціальні норми, картину світу). У розвиток цієї теорії значний внесок зробили такі дослідники-перекладознавці, як Дж. Кетфорд, О. Каде, А. Нойберт, В. Вілс, В. Коллер та інші.

До другого типу належать психолінгвістичні або когнітивні теорії перекладу, для яких ключовим є питання ментальної репрезентації діяльності перекладача. Ці теорії послуговуються методами “чорної скриньки”, “думання вголос” Г. Крінгса, методом креативності П. Кусмауля. До когнітивних теорій також належить теоретичний підхід “сцен і фреймів” М. Снел-Горнбі та М. Ваннерем, який вони запозичили з фреймової семантики Ч. Філмора та перенесли на перекладознавство. Ця теорія моделює ментальні процеси, які відбуваються під час перекладу і визначає перекладача як креативного посередника між автором та читачем.

Прагматичні теорії перекладу є третім типом перекладацьких теорій. За цими теоріями домінантою перекладу виступає мета перекладу. Перекладацький процес у такому теоретичному руслі складається з визначення стратегій перекладу та визначення їхнього мовного втілення. Однією з фундаментальних прагматично зорієнтованих теорій перекладознавства є так звана теорія скопосу, запропонована К. Райс та вдосконалена Г. Фермеєром, яка належить до функціонально-прагматичних перекладознавчих теорій. Ця теорія полягає в тому, що кожен текст (вихідної чи цільової мови) в усному та письмовому перекладі виконує певну функцію та має свою мету, таким чином переклад виступає цілеспрямованою діяльністю і має на меті зберегти у цільовому тексті такий же ефект, як і вихідний текст.

Поруч із цими основними підходами виникає лінгвокультурологічний, важливим завданням якого є виявлення культурних універсалій національно-культурної специфіки літературних текстів, а також їхнє відображення в тексті цільової культури.

Сучасній науці притаманна культуроцентристська спрямованість, в якій пріоритетними є дослідження впливу культури на всі сфери життєдіяльності людини, дослідження культурно-ментальних чинників, які впливають зокрема на формування мов та літератур народів. Тісний взаємозв'язок між мовою та культурою доведений у працях багатьох мовознавців. Наприклад, Г. Фермеєр вважає мову цілісною та інтегрованою частиною культури (Bödecker & Freese, 1987, p. 80). У перекладознавстві такий підхід є відносно новим, та попри це лінгвокультурологічний аспект став основою для низки досліджень. Досі немає вичерпної класифікації культурно-маркованої лексики, хоча багато дослідників звертались до цієї теми та по-своєму трактували її. До вітчизняних мовознавців-лінгвокультурологів, які досліджували такий пласт лексики зокрема з перекладознавчого погляду, належать Р. Зорівчак, Ф. Бацевич, В. Кононенко, М. Кочерган, О. Потебня, М. Алефіренко, а серед зарубіжних слід згадати таких лінгвістів: В. Маслова, В. Воробйов, В. Гак, В. Виноградов, С. Власов, С. Флорін, Л. Веденіна, Ю. Лотман, Н. Арутюнова, Ю. Степанов, Е. Оксаар, Ю. Найда, Ж. Леві, В. Коллер, П. Кусмауль, Г. Фермеєр, Г. Вітте, Г. Гежиміш-Арбогаст та ін.

К. Ріель зазначає, що зіставлення мов і культур виявляє як загальне, так і специфічне, сформоване особливостями суспільно-історичного розвитку конкретного народу. Відмінності мов, зумовлені своєрідністю культури, зводяться до відмінностей у лексиці й фразеології, до типологічних особливостей літературних мов (культурно зумовлена форма літературної мови, її зв'язок з народно-розмовною), до своєрідності самого процесу спілкування в різних культурах (Riehl, 2014, p. 171).

Важливість феномену культури для перекладознавства важко переоцінити. Німецький соціолог і усний перекладач Г. Герінг запропонував визначення культури, яке сьогодні широко використовують у німецькому перекладознавстві: культура – це все, що потрібно знати, опанувати і вміти відчувати, щоб могли визначити, чи носії мови поведуться відповідно до очікувань чи з відхиленнями від очікуваної норми, щоб і самим вміти поводитись відповідно, якщо не хочемо або не готові нести відповідальність за наслідки, які можуть виникнути після недотримання цих норм (Thome, 1999, p. 76).

Елементи культури знаходять відображення в літературному тексті на різних рівнях – як складові лексичного значення слів і словосполучень, у відображенні культурно значимих понять, ситуацій, звичок тощо.

Культурно або національно маркованою є лексика, яка віддзеркалює національну культуру, містить культурний код певного народу і слова, які найяскравіше відображають самобутність народу. Така лексика підсилює образність тексту, етнічно забарвлює його, додає експресивності й національного колориту. З погляду перекладознавства такі слова часто належать до пласту безеквівалентної лексики.

Разом з тим, національну культуру відображає і ставлення її представників до навколишнього світу, організації соціального життя тощо. Ці особливості культури та її репрезентації в тексті досліджують у рамках вивчення культурних універсалій.

Ф. Бацевич розуміє культурні універсалії як історично обумовлену систему понять і способів осмислення світу, які фіксують притаманні певній лінгвокультурній спільноті найзагальніші уявлення про людську діяльність, місце людини у світі тощо та визначає їх як спільні для всіх культур елементи (наявність мови, виготовлення знарядь праці, табу, міфи, фольклор, танці тощо). Часто під універсаліями культури розуміють спільні для всіх культур мовні й концептуальні елементи. Універсалії культури з одного боку звернені до зовнішнього світу, а з другого – до національних культур (Vascevuch, 2007, p. 117). Також дослідник пояснює значення міжкультурних універсалій спілкування і розуміє під цим поняттям спільне в усіх можливих типах міжкультурної комунікації, вони обіймають найзагальніші закони, правила, принципи і максими спілкування (Vascevuch, 2007, p. 117).

Моделями культурних універсалій та дослідженням ментально-культурних відмінностей представників різних країн займалися нідерландський експерт з культурології Г. Гофштеде, американський антрополог та етнолог Е. Холл, нідерландський науковець у галузі міжкультурної комунікації Ф. Тромпенаарс, ізраїльський соціальний психолог і дослідник міжкультурної комунікації Ш. Г. Швартц та ініційований Р. Дж. Хаусом проєкт GLOBE. Усі ці дослідники кросс-культурних студій більше чи менше опираються на базові виміри культури за теорією Г. Гофштеде, проте “творець” культурних вимірів ніколи не стверджував, що за п’ятьма параметрами, названими культурними вимірами, було б можливо повністю збагнути якусь культуру (Woldan, 2011, p. 25).

Народи, які проживали у Східній Галичині в часи Австрійської імперії, відрізнялися етнічною приналежністю, мовою, культурою, звичаями і віросповіданням. За моделлю культурних вимірів Г. Гофштеде можна простежити в аналізованих текстах та їхніх перекладах відмінності між національними культурами українців, поляків та євреїв кінця 19 – поч. 20 ст. До аналізу залучено чотирнадцять творів (загальним обсягом 299 с.) сімох німецько-мовних галицьких авторів: Александра фон Гуттри, Леопольда Ріттера фон Захер-Мазоха, Зальці Ляндманн, Натана Самуелі, Генрі Вільяма Катца, Карла Еміля Францоца та Івана Франка, які за походженням також презентують три згадані культури у німецькомовному варіанті та їхньою перекладі українською мовою.

Першим виміром моделі Гофштеде є *дистанція до влади*. Цей критерій характеризує, наскільки індивіди акцептують нерівність між ієрархічними прошарками в суспільстві. У націй з високим рівнем дистанції влади населення терпляче ставиться до ієрархічних структур, на противагу країнам, у яких цей показник низький, тому що там панує відносна рівність у суспільстві. На основі проаналізованих творів бачимо, що українському суспільству не притаманна яскраво виражена ієрархія: священники стоять на рівні із селянами, хоча слугують їм взірцем.

- *Der ruthenische Landgeistliche ist oft nicht besser daran als der Bauer. Er ist beinahe immer zugleich Landwirt, und in dieser Beschäftigung wie in seiner Familie ein Muster von Wirtschaftlichkeit und Sittenreinheit für seine Gemeinde* (Sacher–Masoch, *Am Dniester*, 2012, p. 76). – *Руський священник нерідко нічим не різниться від селянина. Майже завжди він одночасно є і таздою, а в цій справі, як і в справах родинних, править за взірць господарськості моральності для всієї громади* (Zaxer–Mazox, *Na Dnistri (On the Dnister)*, 2012, p. 77).

Що стосується місця українця серед інших народів австрійської Галичини, то у більшості випадків українці зображені в галицькій німецькомовній літературі то як терплячий, то як бунтівний народ, у якого нижчий рівень дистанції влади, ніж серед єврейської спільноти, але вищий, ніж серед польського населення.

- *Die Ruthenen, oft Analphabetenundsehrarme Bauern, hatten natürlich zu wenig Selbstgefühl, um auf die polnischen Herren und die talmudgebildeten Juden herabzuschauen. Sie duldeten demütig...* (Landmann, 2012, p. 104). – *Русини, часто неписьменні і дуже бідні селяни, мали, звісно, замало почуття власної гідності, щоб дивитись зверхньо на польських панів та євреїв–талмудистів. Вони покійно терпіли...* (Bödecker & Freese, 1987, p. 105)

Поляки найкраще почувалися в ієрархічній структурі тогочасного суспільства Галичини, тому вони мають нижчий рівень дистанції влади, ніж євреї.

- *Was aber die Polen und Juden im Lande anging, so schauten sie durchaus gegenseitig ein wenig aufeinander herab. Dabei war es selbstverständlich, daß der adelige Pole sich den meist armen Juden überlegen fühlte. Zwar glänzte der polnische Adel weder durch ungewöhnliche Bildung noch durch besondere Tüchtigkeit* (Landmann, 2012, p. 104). – *Що ж стосується поляків та євреїв у цьому краї, то вони завжди дивились одне на одного трохи зверхньо. Водночас було зрозуміло, що шляхетний поляк почувався вищим за здебільшого бідних євреїв, хоча польська шляхта не вирізнялася ні надзвичайною освітою, ні надмірною підприємливістю* (Bödecker & Freese, 1987, p. 105).

У єврейському суспільстві простежується чітка ієрархія, яка є і вагомою складовою єврейської культури. Єврейській культурі притаманний високий рівень дистанції влади, тим паче, що вони не бунтують так, як українці, а навпаки підлаштовуються під владу часто й для власної вигоди. Ці тези можна продемонструвати такими прикладами:

- *Eine besondere Stellung nehmen noch die Wunderrabbis ein, die keine bestellten, an der Gemeinde wirkenden Rabbiner sind, sondern vermöge ihrer Abstammung in einem nahen Verhältnis zu Jehovah stehen und Wunderwirken. (...) Diese "Chassidäer" unterliegen nicht der Führung der Rabbiner, sondern speziellen "Zadiks". Die Befehle der Zadiks gelten als Wille Gottes* (Guttry, *Juden*, 2012, pp. 66, 68). – *Особливе місце посідають ще й цадики, які не є призначеними рабинами общини, але завдяки своєму походженню наближені до Бога і творять чудеса. (...) Хасиди підпорядковуються не рабинам, а саме цадикам. Накази цадиків вважаються Волею Господнею* (Guttry, *Yevreyi (The Jews)*, 2012, pp. 67, 69).

Вимір *індивідуалізм vs. колективізм* є другим критерієм у моделі дослідника. Значення цього критерію характеризує ступінь, з яким населення певної країни віддає перевагу індивідуальним, а не колективним, груповим діям. Високий рівень індивідуалізму свідчить, що член суспільства сфокусований на особисті потреби та інтереси родини. Натомість колективістським культурам притаманні тісні соціальні стосунки між індивідами та групою, в таких культурах індивід психологічно комфортніше почувається як член колективу. До цього критерію вдалося підібрати кілька прикладів, які стосуються українців та євреїв. Приклади індивідуалізму чи колективізму поляків у проаналізованій літературі відсутні. Нижче наведені уривки свідчать про те, що як українці, так і євреї мають більше рис колективістської, ніж індивідуалістської культури, характерними для них є тісні соціальні стосунки і групові дії, оскільки їм зручніше ідентифікувати себе як члена колективу, ніж окрему соціальну одиницю:

- *In politischer Beziehung ist der Ruthene eingeborener Demokrat im edelsten Sinne des Wortes und in seiner Abneigung gegen das Auftreten als Einzelner, das z.B. dem Deutschen eigen ist, und in seiner Vorliebe für die Gemeinde hat er den alten slavischen Urtypus am treuesten bewahrt* (Sacher-Masoch, *Am Dniester*, 2012. pp. 76, 78). – У політичних справах русин є природженим демократом у найшляхетнішому розумінні цього слова, а в своїй неприхильності до виступів окремої одиниці, такій притаманній, скажімо, німцєві, і в своїй схильності все вирішувати громадою є найповнішим утіленням прадавнього слов'янського характеру (Zaxer-Mazox, *Na Dnistri* (On the Dnister), 2012, pp. 77, 79).
- *Und dabei das unbedingte Zusammenhalten, die in jeder Weise bedingungslose Solidarität und die schrankenlose Unterordnung unter die Bestimmungen und Gesetze der Rabbiner und der Richter* (Guttry, *Juden*, 2012, p. 62). – І разом з тим беззастережна згуртованість, безумовна у будь-який спосіб солідарність і безмежне підпорядкування приписам та законам рабинів і суддів (Guttry, *Yevreyi* (The Jews), 2012, p. 63).

Причиною колективізму цих двох культур може бути специфіка історії цих народів, бо часто як українцям, так і євреям доводилося гуртом захищати свої інтереси та відстоювати права своїх національних груп, відповідно, це могло породити відчуття, що колективно можна досягти більшого, ніж будучи самостійною одиницею.

Третім культурним виміром є *маскуліність vs. фемінінність*. Цей вимір класифікує культури за ознакою, наскільки розвинутий гендерний розподіл ролей. Суспільства з жорстким соціальним розподілом Гофштеде назвав “чоловічими”, а суспільства зі слабким розподілом ролей – “жіночими”. У яскраво виражених маскуліних культурах домінують сила, успіх, досягнення і визначеність. Натомість у фемінінних культурах переважають такі цінності, як баланс між приватним життям та роботою, готовність до кооперації, пріоритет міжособистісних стосунків та інші, які асоціюються з жіночими ролями. Критерій маскуліності передбачає жорсткий гендерний розподіл ролей, фемінінності – навпаки. Що стосується українців, то у творах знаходимо приклади відносної рівності жінки та чоловіка і в побуті, і у соціальному та громадському житті, тобто різкий гендерний розподіл ролей нівелюється, що є рисою фемінінності культури. Таким чином українська культура зображена двояко: як з рисами фемінінності, так і маскуліності.

- *In wilder, freier Natur aufgewachsen, Stürmen und Unwettern ausgesetzt, neigen die Huzulen zu Gewalttätigkeiten, zu Streit und Rachsucht, legen dabei einen bewunderswerten Scharfsinn und Mut an den Tag und trotz lächelnd den grössten Gefahren* (Guttry, *Ruthenen*, 2012, p. 54). – Виховані поміж дикої, вільної природи, знайомі з бурями та негодами,

зуцїли схильні до насилья, сварки та помсти. Разом з тим вони виявляють гідну подиву кмітливість і мужність та йдуть назустріч найбільшій небезпеці з по-смішкою на вустах (Zaxer-Mazox, Zhinochi obrazky z Halychyny (Female portraits from Galicia), 1999, p. 55).

- *Es gibt hier kein schwaches Geschlecht. Die Frau steht mit dem Manne überall auf gleichem Fuße, im Hause, in der Gesellschaft, im öffentlichen Leben* (Sacher-Masoch, Frauenbilder aus Galizien, 1879, pp. 37–38). –
Тут немає якоїсь слабкої статі. Жінка повсюдно стоїть з мужчиною на рівній нозі – вдома, в товаристві, у громадському житті (Zaxer-Mazox, Zhinochi obrazky z Halychyny (Female portraits from Galicia), 1999, p. 29).

Важливо врахувати, що у вище наведених прикладах, які стосуються української культури, автори зображають переважно жителів карпатської місцевості, характер і гендерний розподіл ролей яких часто диктується суворими умовами життя. В наступному прикладі Іван Франко дуже влучно звертає увагу читача на “чоловічі риси” поляків, зокрема польських представників у парламенті.

- *Seit mehr als zwanzig Jahren haben sich die polnischen Polen (...) erfolgreich bemüht, dem österreichischen Staatsorganismus alle Wohltaten altschlachtschützischer Kultur und Moral – die Verlogenheit, die Protektionswirtschaft, die Stellenjä gereiundden Nepotismus, die Kriecherei nach oben und die Gewalttätigkeit nach unten, die Mißachtung der Gesetze und der Eide – einzupflanzen* (Franko, Unmögliches in dem Lande der Unmöglichkeiten, 2012, p. 224). – *Вже понад двадцять років галицькі поляки (...) успішно намагаються прищепити австрійському державному механізму всі чесноти давньої шляхетської культури та моралі: брехливість, протекціонізм, гонитву за посадами і непотизм, плазування перед зверхниками і насилья до підлеглих, зневагу до законів і присяг* (Franko, Nemozhlyve v kraju nemozhlyvostej (Impossible in Impossibilities Country), 2012, p. 225).

Четвертим критерієм є **запобігання невизначеності**. Його можна визначити як сту-пінь, з яким люди відповідної країни віддають перевагу структурованим ситуаціям над неструктурованим. Культури з високим рівнем запобігання невизначеності намагаються за допомогою правил та законів подолати ці невизначеності, тобто це ситуації з чіткими, формальними процедурами, які визначаються наперед відомими правилами, кодексами, законами або підкріплюються традиціями. А націям, у яких рівень запобігання невизначеності нижчий, притаманно більше орієнтуватися на успіх чи досягнення поставлених завдань, ніж послідовність дій та дотримання певних принципів. Проаналізувавши твори за цим критерієм, можна вважати, що єврейська культура має дуже високий рівень запобігання невизначеності, оскільки євреї намагаються подолати будь-які невизначеності чи ризики за допомогою правил, кодексів, законів або традицій, що в українців та поляків проявляється значно слабше. Наступні приклади саме вказують на прагнення представників єврейської культури врегулювати своє життя і подолати невизначеність:

- *(...) entscheideterend gültig überalle Fragender Ritus, des Handelsunddes Familienlebens und trifft endgültig bindende Bestimmungen* (Guttry, Juden, 2012, p. 66). – *(...) рабин остаточно регулює усі питання, пов'язані з ритуалами, торгівлею і сімейним життям та ухвалює остаточно рішення* (Guttry, Yevreyi (The Jews), 2012, p. 67).
- *Denn selbst die Anordnung der Inschrift ist streng durch das Gesetz der Talmolim geregelt: zuoberst das Merkzeichen des Stammes, dann der Name des Toten und seiner Eltern und darauf der Stand* (Franzos, Ohne Inschrift, 2012, p. 190). – *Бо навіть послідовність написів на гробі суворо визначена талмудичними приписами: із самої гори знак роду, нижче ім'я померлого і його батьків, а далі його стан* (Franzos, Bez narysu (Without Inscription), 2012, p. 191).

П'ятим виміром Гофштеде називає **довготривале vs. короткотривале орієнтування**, яке визначає, чи в суспільстві прийнято будувати довгострокові плани, чи воно витривале

при досягненні цілей. Культури з довготривалим орієнтуванням схильні до чесності, відповідальності та самодисципліни. Для таких культур характерними є ощадливість та наполегливість. А ось культури і короткотривалим орієнтуванням прагнуть індивідуальності та креативності, їм притаманний егоїзм та гнучкість. Щодо цього критерію, то для польської культури такі приклади в опрацьованій літературі відсутні. Натомість є приклади з описом культури українців та євреїв у цьому контексті. На довготривалі орієнтування вказують такі риси, як самодисципліна, чесність, ощадливість, наполегливість, послідовність. Та ці риси не є притаманними для українців і євреїв, бо наступні приклади вказують на протилежне – на короткотривалі орієнтування їхніх культур:

- *Eigentlich träge ist das Volk nicht, denn es arbeitet unübertrefflich im fremden Dienste; aber es hat wenig Bedürfnisse, es plaudert, singt und tanztlieber, alsdaß es sich des Wohllebens wegen anstrengen möchte* (Sacher–Masoch, Frauenbilder aus Galizien, 1879, pp. 39–40). – *Власне кажучи, лінювим народ не є, бо він неперевершено працює у когось на службі, але має невеликі потреби, балакає, співає і танцює охочіше, ніж тоді, коли мав би зробити зусилля заради заможного дозвольного життя* (Zaxer-Mazox, 1999, p. 30).
- *Der orientalische Charakter, der keine Vergangenheit, keine Zukunft kennt, der nur der sinnlichen Gegenwart lebt (...)* (Sacher-Masoch, Frauenbilder aus Galizien, 1879, p. 46). – *Орієнтальний характер, який не знає жодного минулого, жодного майбутнього, що живе тільки чуттєвою сучасністю (...)* (Zaxer-Mazox, 1999, p. 33).

Останнім, шостим, виміром є **потурання vs. стримування**. Цей вимір культури є відносно новим, Г. Гофштеде приєднав його до своєї 5-вимірної моделі лише у 2010 р. Цей критерій описує досягнення щастя через прийняття контролю над власним життям, стосується задоволення власних потреб і бажань, пов'язаних з насолодою життям. За словами Г. Гофштеде цей вимір стосується оптимізму або песимізму та відчуття щастя (Rothlauf, 2012, p. 76). За цим критерієм культури можна умовно поділити на такі, яким характерно стримувати задоволення своїх потреб і бажань або навпаки – потурати їм. На основі проаналізованих текстів чітко простежується тенденція української культури до стримування задоволення бажань, обмеження себе у всьому задля праведного життя, як, наприклад, показано в уривку з “Ярмаркового дня у Барнові”:

- *(...) und zweitens sehen alle unsere Heiligen mager und traurig aus und das schickt sich so* (Sommer, 1992, p. 86). – *(...) а, по-друге, всі наші святі виглядають худими й сумними, і так воно й повинно бути* (Francoz, 2010, p. 50).

Поляки представлені в опрацьованих текстах більш вільними як від релігії, так і від жорсткої регуляції поведінки суспільними нормами, вони більш схильні до втілення своїх бажань, примх, потреб.

- *(...) sie erklärten ausdrücklich, sie würden die Verfassung nur dann acceptieren, wenn man vorher ihre Wünsche erfülle. (...) Sie verlangten nicht etwa Gleichberechtigung, sondern Herrschaft, unbedingte Herrschaft ihrer Nationalität in Schule und Amt* (Franzos, Martin der Rubel, 2012, p. 304)! – *(...) вони недвозначно заявляли, що акцептують конституцію лише тоді, коли будуть виконані їхні бажання. (...) Вони вимагали не, скажімо, рівноправності, а зверхності, безумовної зверхності своєї національності в школі і управлінні* (Francoz, Martyn Rubel' (Martin Rubel), 2012, p. 305)!

Суворо регулює задоволення бажань і єврейська культура під сильним впливом релігійності та аскетизму населення, часто обмежуючи її представників навіть у найменших radoшах.

- *Ihre niedrige kulturelle Stufe ist vor allem diese ihrer strengen Lebensweise, der sie von aller Weltabschliessenden Askese und Religiosität zuzuschreiben, die sich gegen jeden Fortschritt wendet* (Guttry, Juden, 2012, р. 62). – *Їхній низький культурний рівень пов'язаний, передовсім, із тим суворим способом життя, з аскезою та релігійністю, яка ізолює їх від усього світу (...)* (Guttry, Yevreyi, 2012, р. 63).

Аналіз матеріалу за схемою культурних вимірів Гофштеде засвідчив подекуди суттєві відмінності у культурах трьох найзначніших етнічних груп Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття. Культури трьох найчисельніших народів Галичини не були кардинально протилежні одна одній, але відмінності проявлялися, наприклад, якщо взяти до уваги критерій “дистанція влади”. За цим критерієм єврейська культура має високий рівень дистанції влади, українська – середній, а польська – найнижчий. Єврейська й українська культури є колективістськими; українська культура має риси як маскулінності суспільства, так і фемінінності, польській культурі більш притаманні маскуліні риси; єврейська культура має високий рівень уникання невизначеності, а українська – нижчий. Українській та єврейській культурам притаманне короткотривале орієнтування. Щодо критерію “потурання vs. стримування”, то польській культурі властиво задовольняти свої бажання і потреби, натомість українській культурі це менш властиво, а найвищий рівень “стримування” притаманний єврейській культурі.

Спільним для всієї німецькомовної галицької літератури є те, що австрійська, польська, єврейська і українська національні культури подані кризь призму сприйняття автора – в інтерпретації представника якогось одного етносу з вище названих, і пізніше, за посередництвом перекладача, передані україномовному читачу. Іншими словами, сучасний читач має справу з текстами, де відображені своєрідні національні культури через бачення письменника, який є представником тільки однієї з них.

Теж цікавою є роль перекладача, а саме те, як на перекладений текст накладається культура перекладача. Дослідниця М. Іваницька висловлює таку думку щодо особистості перекладача: “Атрибути мультикультурної особистості є важливими для перекладача художньої літератури, котрий мусить зрозуміти в першотворі саме той посил, котрий закладений у ньому представником вихідної культури, не додаючи власних інтерпретацій відповідно до уявлень та цінностей своєї культури” (Ivanuc'ka, 2015, р. 86). Перекладач може обирати між двома стратегіями: відчуження та одомашнення. М. Іваницька зазначає, що “розуміння перекладачем “чужого” має серйозний вплив на результати перекладу” (Ivanuc'ka, 2015, р. 88). У цій же праці читаємо: “чуже” як риса першотвору щодо потенційного перекладу проявляється як у чужій мові, так і в чужій системі образів, картині світу автора і персонажів, світосприйнятті реципієнта вихідного твору, яке залишається чужим для світосприйняття реципієнта перекладу, у чужій літературній традиції, поезиці та естетиці” (Ivanuc'ka, 2015, р. 88).

Поруч із трьома базовими перекладознавчими теоріями – лінгвістичною, когнітивною та прагматичною – чітко виокремлюється відносно нова – лінгвокультурологічна, яка на сьогодні ще не стала пріоритетною у дослідженні художніх перекладів. Переклад не можна розглядати окремо від культури, бо майже кожен художній твір містить культурно марковану лексику. Вартим подальшого дослідження є відображення в перекладі культурних універсалій вихідного художнього тексту. Аналіз художньої літератури за схемою І. Гофштеде дає чітку характеристику різних картин світу трьох національних культур Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Перекладаючи культурно марковані тексти, перекладач повинен обирати між стратегіями відчуження та одомашнення, результат перекладу залежить від розуміння перекладачем задуму автора.

References

- Bacevych, F. (2007). *Slovník Terminiv Mizhkul'turnoyi Komunikaciyi (A Dictionary of Intercultural Communication Terms)*. Kyiv: Dovira.
- Bödecker, B. & Freese, K. (1987). Die Übersetzung von Realienbezeichnungen bei literarischen Texten: Eine Prototypologie. In *TextConText. Translation, Theorie, Didaktik, Praxis* (p. 80). Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Francoz, K. E. (2010). Yarmarkovyj den' u Barnovi (Market day in Barniv). In *Ucrainica Kul'turolohichnina-rysy* (P. Ryxlo, Trans.). Chernivci: Knyhy XXI.
- Francoz, K. E. (2012). Bez napyсу (Without Inscription). In *Bula sobi Halychyna ...* (Y. P. O. Erstenyuk, Trans.). Lviv: VNTL–Klasyka.
- Francoz, K. E. (2012). Martyn Rubel' (Martin Rubel). In *Bula sobi Halychyna ...* (O. Shyryayeva, Trans.). Lviv: VNTL–Klasyka.
- Franko, I. (2012). Nemozhlyve v krayu nemozhlyvostej (Impossible in Impossible Country). In *Bula sobi Halychyna ...* (Y. Proxas'ko, Trans.). Lviv: VNTL–Klasyka.
- Franko, I. (2012). Unmögliches in dem Lande der Unmöglichkeiten . In *Es war einmal Galizien ...* . Lwiw: VNTL–Klasyka.
- Franzos, K. E. (2012). Martin der Rubel . In *Es war einmal Galizien* Lwiw: VNTL–Klasyka.
- Franzos, K. E. (2012). Ohne Inschrift. In *Es war einmal Galizien* Lwiw: VNTL–Klasyka.
- Guttry, A. (2012). Juden. In *Es war einmal Galizien ...* . Lwiw: VNTL–Klasyka.
- Guttry, A. (2012). Rusyny. In *Bula sobi Halychyna ...* (I. Klym, Trans.). Lviv: VNTL–Klasyka.
- Guttry, A. (2012). Ruthenen. In *Es war einmal in Galizien....* Lwiw: VNTL–Klasyka.
- Guttry, A. (2012). Yevreyi (The Jews). In *Bula sobi Halychyna ...* (I. Klym, Trans.). Lviv: VNTL–Klasyka.
- Ivanyc'ka, M. (2015). *Osobystist' Perekladacha v Ukrayins'ko–Nimec'kyx Literaturnyx Vzayemynax (Translator's Personality in Ukrainian-German Literary Relations)* . Chernivci: Knyhy.
- Landmann, S. (2012). Es war einmal Galizien In *Die Welt der Außenseiter*. Lwiw : VNTL–Klasyka.
- Riehl, C. M. (2014). *Sprachkontaktforschung. Eine Einführung, 3. Auflage*. Tübingen: Narr Verlag.
- Rothlauf, J. (2012). *Interkulturelles Management. 4. Auflage*. München: Oldenbourg Verlag.
- Sacher–Masoch, L. (1879). Frauenbilder aus Galizien. In *Silhouetten. Novellen und Skizzen*. Leipzig: Verlag von Schulze & Co.
- Sacher–Masoch, L. (2012). Am Dniester. In *Es war einmal Galizien* Lwiw: VNTL–Klasyka.
- Sommer, F. (1992). *Karl Emil Franzos. Kritik und Dichtung*. New York, Berlin, Bern, Frankfurt: Peter Lang.
- Thome, G. G.–A. (1999). *Kultur und Übersetzung. Methodologische Probleme des Kulturtransfers*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Woldan, A. (2011). Kulturdimensionen in der Ukraine. In *Die Ukraine auf dem Weg nach Europa*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Zaxer–Mazox, L. (1999). Zhinochi obrazky z Halychyny (Female portraits from Galicia). In *Vybrani tvory (Selected Works)* (I. Herasym, Trans.). Lviv: Litopys.
- Zaxer–Mazox, L. (2012). Na Dnistri (On the Dniester). In *Bula sobi Halychyna ...* (X. Velyka, Trans.). Lviv: VNTL–Klasyka.

GERMAN-LANGUAGE LITERATURE IN GALICIA (1848-1918) THROUGH THE PRISM OF LINGUISTIC AND CULTURAL UNIVERSALS: A PRE-TRANSLATION STUDIES ANALYSIS

Olena Pylypchuk

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
olenkaersten333@ukr.net*

The present paper begins with an overview of classical translation theories which illustrates the importance of the linguo-cultural approach. It offers an analysis of the cultural differences between the peoples of Galicia in the late 19th – early 20th cc., as reflected in the region's German-language literature of the period. A pre-translation studies analysis of the artistic prose of Galician German language authors (1918–1948) was conducted. We owe the emergence of the language culture approach as a new perspective in translation studies to the rapid growth of interest in intercultural communication. The lack of affinity between cultures is a source of great challenges for the translator who faces various cultural concepts. In this regard, the key issue of translation studies is the translation of cultures which involves specific insights into the ways of thinking, behavior and worldviews of different nations. The language cultural theory, which is yet to become commonplace in the study of literary translation, is singled out alongside the traditional linguistic, cognitive and pragmatic approaches. Translation cannot be reflected upon apart from culture, since almost every artistic work contains culturally marked language. This makes the study of the rendition of cultural universals of the source text in the translation worthwhile. The studies of G. Hofstede give us an understanding of the worldviews of Galicia's three distinct national communities in the late 19th-early 20th cc. The translator should choose between the strategies of alienation and domestication during the process of translation of culturally marked texts. The quality of the translation rests upon the understanding of the author's intention by the translator.

Keywords: language cultural approach, culture, cultural universals, culturally marked language, cultural dimensions, literature of Galicia.